

Lykkelig som liten– arkeologisamlingen på KUBEN og hvordan den ble til

MARIANNE ELDORHAGEN

Blant KUBENs mange spennende museumsgjenstander finnes en spesiell samling arkeologiske gjenstander. Samlingen er ikke stor, men er i en særstilling på Agder. Den gir oss en permanent tilstedeværelse av, og tilgjengelighet til, forhistoriske gjenstander i denne delen av landet. Samlingen ble til i en tid da den arkeologiske fagdisiplinen, de tidlige museene og et kulturminnevern vokste frem. Og i en tid med vekst og fall i satsning på arkeologi ved museet i Arendal.

Museets samling av oldsaker i de gamle lokalene på Tyholmen, fotografert i 1936.
Foto: John Løvfold. KUBEN, AAM.B.2372/gjenstandsopplysninger.

KUBENs arkeologisamling rommer gjenstander fra steinalder, bronsealder, jernalder og middelalder.¹ Samlingen inneholder så vel typiske og sjeldne som hverdagslige og seremonielle gjenstander og er godt egnet til å formidle forhistorie fra Agder. Akkurat hvor mange gjenstander den inneholder, er ikke helt enkelt svare på. Det er nemlig ikke alltid så lett å avgjøre hva som skal telles som en gjenstand, men et anslag ligger på godt over tusen gjenstander. Dette er lite sammenlignet med de fem museene som samler inn og tar vare på arkeologiske gjenstander i Norge i dag, nemlig de arkeologiske landsdelsmuseene.² Allikevel er samlingen relativ stor for et museum som ikke er et landsdelsmuseum. For å forstå hvorfor vi er så heldige å ha en slik flott samling i Agder, må vi tilbake til KUBENs røtter som et av Norges eldste offentlige museer.

Arendals Skoles offentlige Bibliothek og Museum ble opprettet i 1832. I de første tiårene var direksjonen ved museet i Arendal opptatt av å etablere nettverk med vitenskapelige miljøer.³ Direksjonen knyttet seg opp mot institusjoner og foreninger som Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Samfundet for det norske Folks Sprog og Historie, Bergen Museum, Foreningen til norske Fortids-Mindesmærkers Bevaring og Universitetets Myntcabinett. I tillegg var de opptatt av å sikre seg gjenstander, bøker og annet til samlingene. Museet oppfordret befolkningen til å gi gaver til museet, og museets direksjon knyttet til seg embedsmenn og folk i offentlige stillinger som skaffet gaver til samlingene, deriblant arkeologiske gjenstander.⁴

I tillegg til slike gaver kjøpte museet inn slike gjenstander av privatpersoner, oppkjøpere eller på auksjon. Det er mange variasjoner av funnomstendigheter. Ofte var gjenstandene tilfeldig funnet ved jordarbeid, som i år 1900, da graveren på Gjerstad prestegård støtte på en vikingtidsøks ca. 5 fot nede i jorda.⁵ Samme år ble en hammer og en liten holkøks fra bronsealderen kjøpt inn til museet, etter at de ble funnet ved spadevending av jord på gården Gåsekjenn i Tvedestrand.⁶ En skafthullsøks fra steinalderen ble funnet ved nybrott på gården Landbø

i Arendal i 1849 og gitt i gave til museet i 1882.⁷

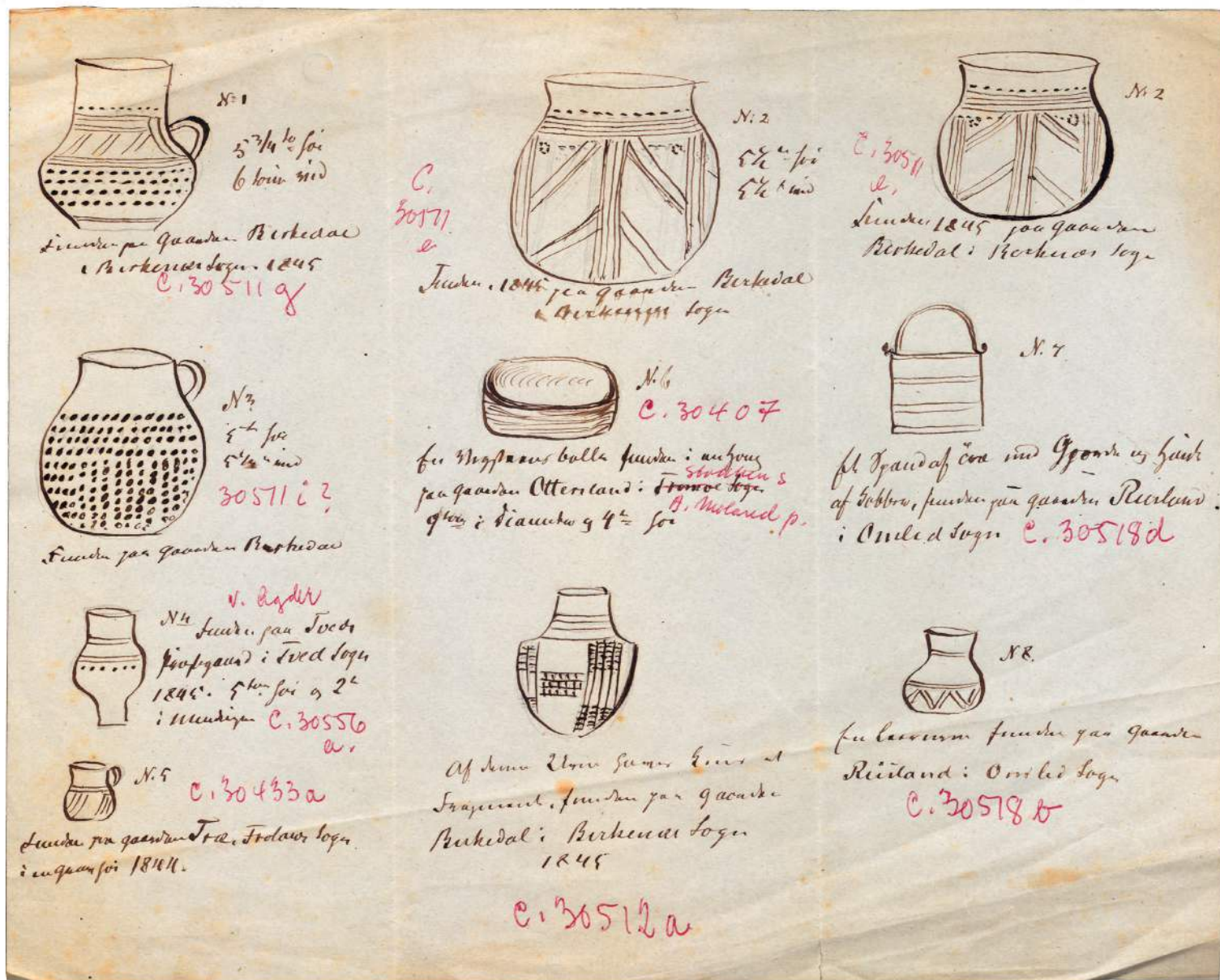
På 1800-tallet ble gravhauger og -røyser utgravd av både kyndige og ukyndige personer. Det skjedde omlegninger i jordbruket, og mange gravhauger og andre kulturminner som lå utsatt til, ble fjernet. Flere gravfunn fant veien inn i samlingen til museet i Arendal, blant annet fra Grimstad, Bygland, Arendal og Valle. I beskrivelsene finner vi eksempler på gravhauger som var «utjevnet» eller «utslettet», graver som var «utgravd» eller «undersøkt», og hvor det var foretatt «grustaking» i haugen.

En av bidragsyterne til museet var lensmann Chr. Zimmermann i Birkenes, som ønsket å levere fornminner til museet fra sitt distrikt.⁸ Sammen med bonde Guttorm Olsen hadde han levert inn et flott gravfunn fra yngre romertid som var blitt funnet på gården Nedre Birkeland.⁹ I et brev til museet kunne Zimmermann fortelle om et annet gravfunn som dessverre hadde blitt levert til Kristiansand før han hadde fått kjennskap til det, men «Skulle i Fremtiden Oldsager vorde opgravne eller fundne i mit Ombudsdistrikt skal jeg med Fornøjelse gjøre mig al Umag for at forskaffe Museet i Arendal alt hvad jeg maatte finde at være af nogen Værd».¹⁰

Fristene museet fikk ved gjenstandshenvendelser, kunne være korte. I brev til museet fra en avsender i Tvedestrand i 1887, stod det:

Undertegnede har til salgs et jordfund fra Thelemarken bestaaende af et sværd, en strids økse og et stykke jern af ukjendt brug – og der for uden flere andre gamle ting. En samling af mynt, hvor af det ældste er fra 1283. En samling af sjeldne mineral krystaller, og mange andre sjeldne naturalgjenstande m.m. Om museet vil købe noget, venter jeg svar inden otte dage (thi jeg har samtidig skrevet til udenlandske museer).¹¹

Det ble også mottatt, samlet inn og kjøpt arkeologigjenstander fra andre steder i Norge, fra Danmark og Sverige.¹² Som følge av dette er KUBEN blant annet deleier i to svært rike jernalderfunn fra Buskerud. Det ene er en gullfoliert glassperle som knyttes til det såkalte Hoenfunnet, Norges størst skattefunn fra

Et spenn på omkring hundre år i museets arbeid med arkeologisamlingen. Morten Smith Dedekams notater fra midten av 1800-tallet, supplert med oppdaterte gjenstansopplysninger. KUBEN, PA-1435/L0089.

vikingtiden. Det andre er 37 perler fra Sætrangfunnet, en svært rik grav fra yngre romertid.¹³ I samlingen er det også et par gravfunn fra vikingtidsbyen Kaupang i Vestfold.¹⁴ Museet var i tillegg eier av to «trestumper» og en nagle fra Gokstadskipet, som neppe trenger noen presentasjon for Aust-Agder-Arvs lesere.¹⁵ I 1846 ble gjenstander fra samlingen til museet i Kristiansand overført til Arendal.¹⁶ Blant disse var det oldsaker.

Det fantes også private samlere som interesserte seg for arkeologiske funn. I Hordalen i Arendal hadde Ivar Weirholdt samlet på gjenstander av mange

slag. Fra 1890-årene hadde han samlet arkeologiske gjenstander til sin private samling, både ting han selv hadde funnet og annet som han hadde mottatt fra andre.¹⁷ I katalogen over sitt eget Hordalens museum titulerer han seg som Antikvarsamler og Oldgransker.¹⁸ På KUBEN finnes Weierholts kataloger der han har beskrevet gjenstander, funnsted og tidspunkt, og hvordan han fant dem eller anskaffet dem på annet vis. Innimellom ble deler av samlingen hans overført til museet i Arendal. I «Katalog over min oldsamling Hordalen» har han notert at «Lørdag den 3dje september 1905 solgte jeg en del af min

oldsamling til Arendals museum for kr. 129,50».¹⁹

Det finnes mange gjenstander i arkeologi-samlingen som mangler eller har mangelfull informasjon om funnomstendighetene. Dette gjelder ikke bare hvor og hvordan de ble funnet, men også hvordan de ble del av museets samling. Det finnes heldigvis også arkeologiske funn som er relativt godt beskrevet. Som vi skal se, gjorde folk ved museet i Arendal en innsats for å frembringe gjenstander til samlingen.

Dedekam – med saken i egne hender

Morten Smith Dedekam var formann for museets direksjon frem til sin død i 1861. Dedekam hadde et personlig engasjement for fortidslevninger. Han dro på befaringer og utførte arkeologiske undersøkelser. Det er uklart om han aktivt gikk inn for utgravninger av graver, og det virker som om han oppsøkte gravhauger som følge av at de allerede var forstyrret av andre. Men det er i hvert fall sikkert at han tok grep for å bevare kulturminner. Et eksempel er da han reddet en runestein på Frolands kirkegård som på et tidspunkt var tatt i brukt som trappetrinn ned mot elva, og i stedet fikk satt den inn i våpenhuset.²⁰ Steinen var delt i to og den andre delen av steinen skulle befinne seg under kirkemuren.²¹ Fra samme kirkegård er han oppført som giver av gjenstander til museets arkeologisamling fra en utgravning av en gravhaug høsten 1850. Det var en smedtang, et par sporer og det som i 1883 ble beskrevet som et gaffelformet instrument av jern, nærmest som en stemmegaffel. Det skal opprinnelig også ha vært funnet en lancespiss og noe «jernkram» i graven.²²

Fra Dedekams tid som museumsformann har KUBEN bevarte lister, giverbrev og protokoller over museets gaver og inntekter. Dedekam oppga seg selv som den fra bestyrelsen som hadde ansvar for antikvitetene og som forfattet museets katalog.²³ Inntekter av gjenstander til museet ble

offentliggjort i avisen Vestlandske Tidende. Erfaringer fra sine egne undersøkelser og kunnskap han fikk om ulike funn, skrev han ned i notisbøker. Flere av disse er bevart som del av KUBENs samlinger. I en notatbok fra 1838, skriver han for eksempel:

Da jeg fra flere Kanter var bleven underrettet om at der paa Gaarden Hafstad i Landvig Sogn skulle for en 8–10 Aar siden være opdaget en Rune Indscription paa et Fjeld, begav jeg mig derhen den 28 Juli 1838. I Selskab med Præsten Martini og veiledet af en av Gaardens Beboere, fandt jeg paa et næsten fladt Skraafjeld paa et Sted kaldet Løvnæs, ca 300 Skridt fra Postvejen følgende Runer indhugne i 3de Linier, hver omtrent 6 tommer bred.²⁴

Dedekam beskrev deretter runene, men «Meningen heraf forstaaer jeg ej».²⁵ Samme år dro Dedekam også til Vestre Molands kirke hvor han undersøkte en gammel gravstein.²⁶

Den 13. juli i 1843 dro Dedekam til Store Torungen i Arendal for å se på arbeidet med det nye fyret som var under oppføring. Oppsynsmann ved byggingen av fyrtårnet, løytnant Nielsen, hadde foretatt en utgravning i en «stor» gravrøys. Dedekam benyttet anledningen til å ta røysa i øyesyn. Stein fra midten av røysa var fjernet helt ned til berget. Dedekam fant imidlertid ikke spor som kunne bekrefte at dette faktisk var en gravrøys. Ved foten av røysa fant han imidlertid en bautastein som han mente kunne ha stått øverst i røysa og senere falt ned.²⁷

Fra en annen befarings i Grimstad i 1838 skriver Dedekam følgende:

Intet af Sognene i Nedenæs Amt har saa mange Kjæmpehouge som Fjære Sogn. De største og Mærkværdigste findes saavidt jeg ved, paa Gaarden Trollum (Trolldheim), Fjære og Bringsvær. Langs Postveien paa begge Sider finder mand af dem i Mængde. Paa Gaarden Bringsvær, paa den Moen som vender ned mod Themse, finder mand de høieste, ligesom ogsaa 2de aflange, der paa denne kant af Landet høre til de sjeldne. Paa en Tour i October 1838, tog jeg en Udkast af deres Leje, ligesom jeg ogsaa maalte de aflange.²⁸

Morten Smith Dedekam var museets første formann og hadde stor interesse for arkeologi. Portrett malt av Eivind Engebretsen i 1958 etter original av Carl Peter Lehmann fra 1827. KUBEN, AAM.B.048. Foto: Hannele Fors.

I sin notisbok har Dedekam tegnet gravenes form og oppgitt mål. Gravhaugene Dedekam beskrev fra Fjære sogn, skulle etter hvert komme til å bli oppsøkt av mange arkeologer. To av dem kommer vi tilbake til senere.

På begynnelsen av 1800-tallet var arkeologifaget i sin spede begynnelse. De tidligste museumsinstitusjonene i Norge var under etablering. Årene omkring 1840 har blitt karakterisert som terskelen til arkeologi som vitenskap. For å forstå forhistorien måtte det brukes flere kilder enn bare de historiske. Skandinaviske oldtidsgranskere begynte å etablere felles praksis og metodikk for å skaffe kunnskap om forhistorien gjennom systematisering av oldsaker, utgravninger og beskrivelser.²⁹ Det innebar også at de tok mer avstand fra å bruke muntlig overførte tradisjoner og oppfatninger, noe som tidligere var ansett som viktige kilder.³⁰ Det ble utgitt en instruks for graving av gravhauger i 1836, men det var delte meninger omkring hvorvidt graver burde utgraves.³¹ Samtidig var undersøkelse og sammenligning av

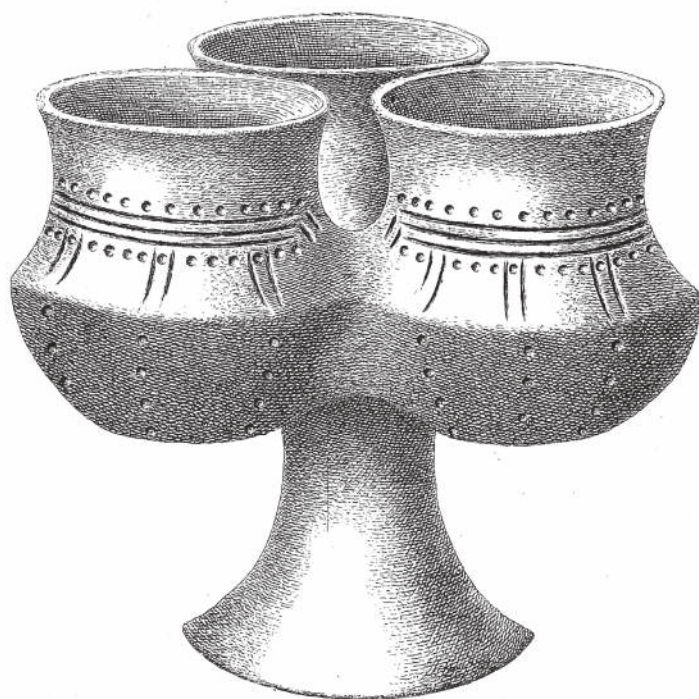
oldsaker en viktig kilde til kunnskap, og disse fantes som oftest under jorda.

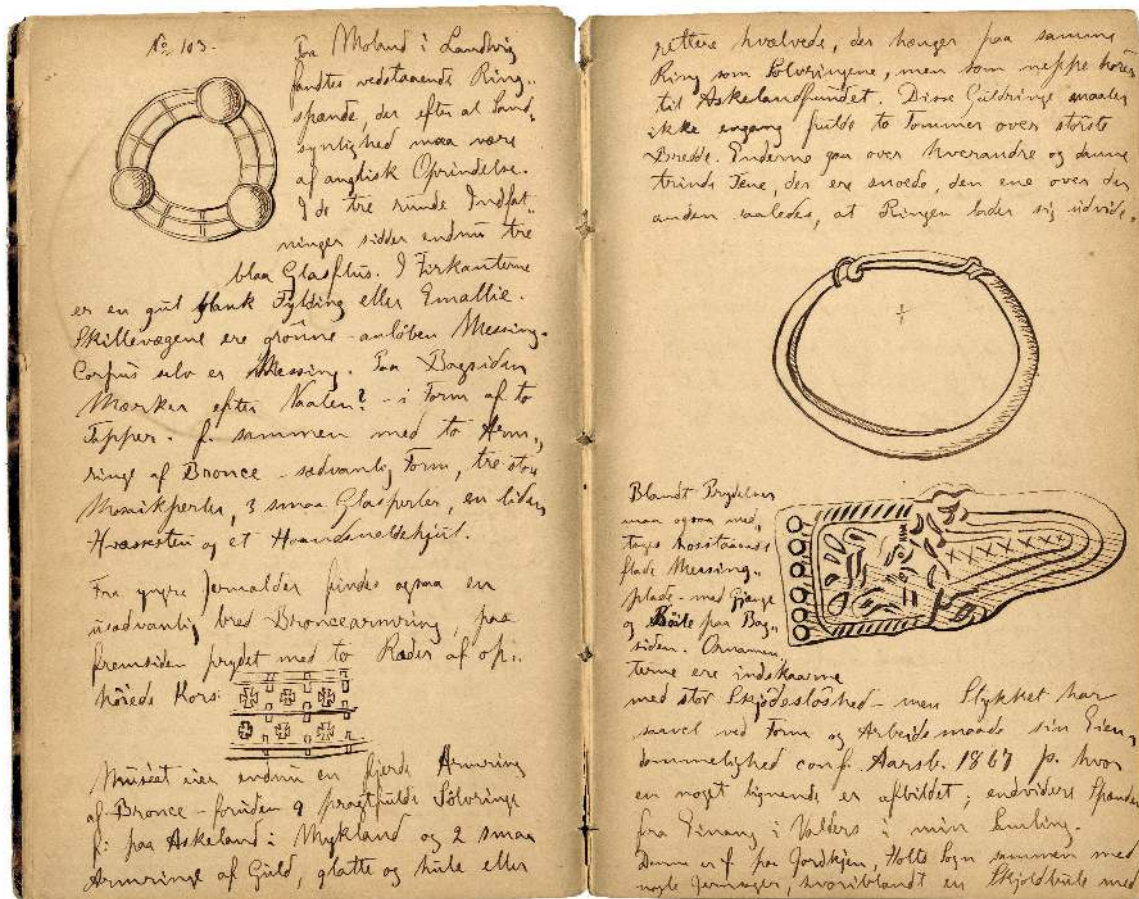
På 1800-tallet hadde den private grunneieren råderett over fortidslevninger på egen eiendom.³² Kulturminner var i liten grad vernet, men tanken om at faste kulturminner burde bevares, begynte å gjøre seg gjeldende i Norge på 1840-tallet.³³ Både kyndige og ukyndige gravde i gravhauger, og det oppstod en uenighet mellom de profesjonelle og ukyndige om hvordan gravhauger skulle graves.³⁴ Dedekam uttrykte sitt synspunkt i denne saken. I oktober 1849 rykket han ut til gravfeltet på Mjølhusmoen i Froland for å redde gjenstander etter at ufaglærte hadde gravd i en gravhaug på natta.³⁵ Dedekam noterte det han observerte da han kom til stedet. Han tok mål av steinheller i graven. Graverne hadde funnet en del keramikkurner, men disse lå knust. Han skriver: «Naar denne Gravning var skeed med Omhyggelighet og med den fornødne Indsigt, vilde sikkert flere Sager være fundne ligesom man ogsaa vilde være komne til Kundskab om disse Sagers indbyrdes Leie».³⁶

Dedekam var opprørt over gravrøveriet på Mjølhusmoen. I Vestlandske Tidende 23. oktober 1849 uttrykte han: «Hvad Ondt har hiin Fortids Mand gjort den nærværende Slægt, der tør ustraffet forstyrre Gravens Fred og drage for Dagens lys hans kanskje mødige og trætte Been? O! herlige Frihed til at ruinere, plyndre og vanhellige Gravene!»³⁷ Arkeologen Atle Omland mener hensikten med denne uttalelsen ikke bare var å opplyse allmenheten om funnet, men at det også var et forsøk fra Dedekam på å stoppe lokale folk fra å grave opp gravhauger.³⁸ Dette er et tidlig eksempel på kritikk av ukyndig utgraving av denne typen fortidsminner.³⁹ Dedekam tok med seg gjenstandene som lå igjen tilbake til museet i Arendal.

Dedekam skriver at han ikke hadde fått kjennskap til hvorvidt urnene fra Mjølhusmoen var funnet i haugen eller i selve graven. Han viser med dette at han var klar over at urnenes plassering og innhold var vesentlig for forståelsen av gravhaugen og gjenstandene. De som leser Dedekams notatbøker

Trippelbegeret fra Trålum (AAM.C.30491g) slik det så ut etter rekonstruksjonen. Gjengitt i Foreningen til Norske Fortidsminde-merkers bevarings årsberetning for 1880.

Anders Lorange's notater og tegninger fra et besøk ved museet i Arendal i 1873. Øverst til venstre: irsk beslag funnet på Molland i Grimstad (AAM.C.30505 a).

Til høyre: en armring og et merovingertidsbeslag fra Jordkjenn i Tvedestrand (AAM.C.30314). Lorange har notert at museet eier 9 praktfulle sølvringer fra Askland, og nevner også to små armringer av gull. Notatboken tilhører familien Lorange. Publisert på www.unimus.no/arkeologi/lorange

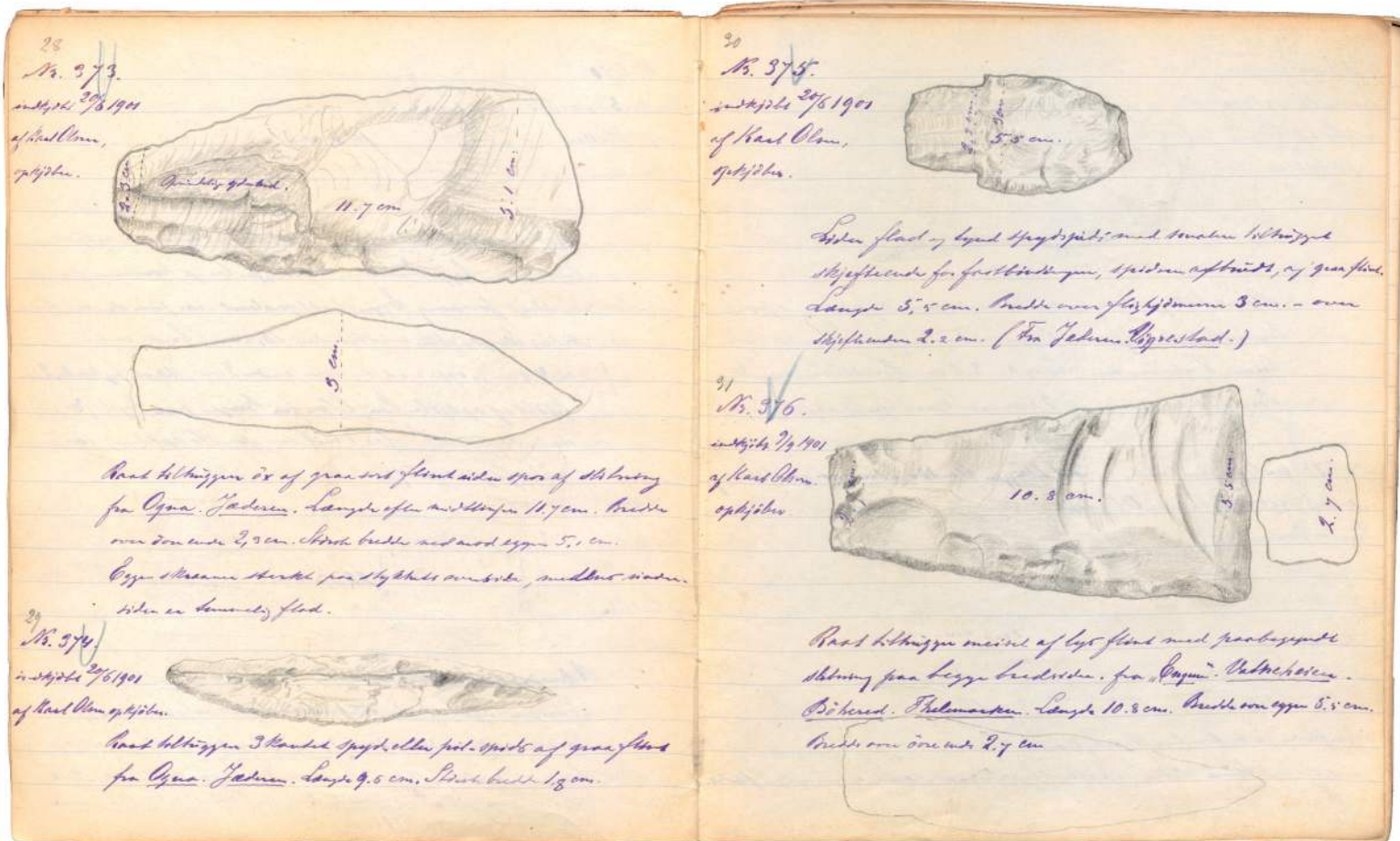
med et arkeologifaglig blikk i dag, vil kunne hente ut informasjon av hans bekrivelser og dokumentasjon. Den arkeologiske metodikken har endret seg enormt siden Dedekams tid. Men Dedekam viser faglig forståelse og har nedtegnet informasjon som er nyttig for dagens arkeologer.

I 1850 mottok museet i Arendal det såkalte Asklandsfunnet fra gården Askland i Froland.⁴⁰ I Dedekams beretning ble det notert at det inneholdt 9 forskjellige sølvringer, samtlig «haandledsringe».⁴¹ De ble funnet av bonden på gården da han gravde i en bakke. Museet kjøpte sølvringene for 16 spd. Dedekam har beskrevet ringene detaljert, og han påpekte også at de var påfallende like noen sølvringer som var funnet ved Vaalse på Falster.⁴²

Behov utenfra

I 1844 ble Foreningen til Norske Fortidsminnesmærkers Bevaring stiftet, for mange i dag kjent som Fortidsminnesforeningen. Dette anses gjerne som kimen til et norsk kulturminnevern.⁴³ Foreningen skulle oppspore, undersøke og vedlikeholde fortidsminnesmerker og gjøre dem kjent for allmennheten. De fleste tidlige norske arkeologer ble medlemmer av foreningen.⁴⁴ Foreningen utga årsberetninger der det ble opplyst om blant annet middelalderkirker, bautasteiner og runesteiner, gjenstandsfunn fra oldtiden og beretninger fra utgravninger fra rundt om i Norge.

I 1851 fikk foreningen en ny formann ved navn Nicolay Nicolaysen. Han ble ikke bare forenings

Gustav Antonio Gjessings utvidede katalog for arkeologisamlingen, utarbeidet etter 1883. Katalogen viser tydelig innflytelse fra det arkeologiske miljøet i Christiania. Blant annet har Gjessing skrevet inn i katalogen kommentar som gjenfinnes i den bevarte brevvekslingen med Oluf Rygh. KUBEN, PA-2065/F03/L0015

formann, men også Norges første statslønnede antikvar. I løpet av sin karriere arbeidet Nicolaysen med å bevare middelalderkirker og bygninger, samt å bevare gjenstander fra oldtiden. På reiser rundt omkring i landet foretok han utgravninger og registreringer av kulturminner fra middelalder og forhistorisk tid.

I 1856 sendte Nicolaysen brev til bestyreren av Arendals museum. Nicolaysen skrev:

Da det vilde interessere Direktionen snarest muligt at komme til nærmere Kundskab om hvilke Gjenstande af antikvarisk Beskaffenhed der indeholdes i Arendals Musæum, skulde man herved anmode Den ærede Betyrelse om velvillig at tilvejebringe for Foreningens Regning og hertil at indsende en beskrivende Fortegnelse derover, saavidt muligt med Angivelse af Stedet, hvorfra

hvert Stykke er kommet, og for de jordgravede Sagers Vedkommende tillige med Bemærkning om de nærmere Omstændigheder ved deres Fund.⁴⁵

Dedekam delte informasjon fra museets kataloger. Han hadde tidligere sendt inn museets diplommateriale til den ferske riksarkivaren Christian C.A. Lange for publisering.⁴⁶ Han hadde dessuten sendt avskrift av runeinnskriften fra Havstad i Grimstad til Selskabet for norske Oldtidsmindere Bevarelse og til Wilhelm Christie ved Bergen Museum slik at det kunne publiseres i tidsskriftet Urda.⁴⁷ Dedekam var innstilt på å etterkomme Nicolaysens ønske også, men sykdom og stort tidspress hindret ham i å følge opp henvendelsen.⁴⁸ Nicolaysen sendte en høflig purring til Arendals museum i 1857. Dedekam hadde «under vort sidste samvær» lovet å

sende ham katalogen over den antikvariske delen av museets samlinger. Likevel hadde verken Nicolaysen eller noen andre i direksjonen mottatt noen katalog.⁴⁹

Nicolaysen skulle få ønsket sitt oppfylt i rektor Axel Smiths trykte skoleprogram for Arendals museum fra 1860 med katalog B «Oldsager og Kunstgjenstande».⁵⁰ Katalogen var et sammendrag av lister Dedekam hadde utarbeidet.⁵¹ Av ukjente årsaker er gravfunnet Dedekam ga til museet, ikke oppført her, men som nr. 100 finner vi Asklandsfunnet.

Opplysninger fra Smiths kataloger er gjengitt i Nicolaysens publikasjon og registreringsverk fra 1866, *Norske fornlevninger: en opplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre enn reformationen og henførte til hver sit sted*. Her ble de satt sammen med Oldsaksamlingens egne gjenstander, men også andre beretninger og fortegnelser, slik at de dannet en mer utfyllende oversikt over fornlevninger fra Nedenes Amt. Gjenstandene som tilhørte Arendals museum, ble gjengitt med nummer identisk med nummeret i Smiths katalog. Dette nummeret ble tilført bokstaven A for Arendals museum, i motsetning til B for Bergens Museum og C for Universitetets Oldsamlingen i Christiania. Dermed har gjenstandene fra Asklandsfunnet blitt nr. A 100.

Nicolaysen skriver blant annet om den tidligere nevnte runesteinen fra Frolands kirkegård som hadde blitt tatt i bruk som trappetrinn, og som ble reddet av Dedekam.⁵² Nicolaysen brukte flere ulike beretninger fra Nedenes og hadde funnet frem til en kilde fra midten av 1600-tallet der den samme steinen var nevnt.⁵³ Steinen var omtrent fem fot lang og ca. en fot bred. Den hadde en innskrift med 27 eller 28 runer, og den opprinnelige steinen hadde brukket i to deler. Han skriver videre at i 1832 ble et stykke av steinen gjenfunnet av «afdøde Mort. Dedekam i en trappe, og sat langs kirkemuren». Ifølge Nicolaysen skal de ca. 20 første runene ha stått på det stykket som ble gjenfunnet av Dedekam. Nicolaysen brukte både 1600-tallskilden og Dedekams gjengivelser for å tyde runene, men klarte ikke å forstå innholdet ut fra noen av disse. Nicolaysen mente imidlertid at ett av ordene trolig var «huilir» og at det dermed trolig var en vanlig «ligsten».

En ny generasjon – med skjeen i en annen hånd

På 1860-tallet var det arkeologiske, vitenskapelige miljøet i Norge innforstått med nødvendigheten av at utgravninger ble utført av personer med kjennskap til fagområdet. Fra omkring 1870 til ca. 1900 ble arkeologien formalisert som vitenskapelig disiplin.⁵⁴

Ved Arendals museum var nye koster i sving. I tiden rundt Dedekams død i 1861 hadde en ny generasjon inntatt direksjonen. Det var ønske om fornying og en sterkere spesialisering. En tidlig talsmann for dette synet var Diderik Maria Aall som satt i museets styre mellom 1873 og 1880.⁵⁵

Tidlig i 1880-årene ble ekstern ekspertise hyret inn blant annet for å ordne og katalogisere samlingene.⁵⁶ Arkeologisamlingen ble ordnet av Peter Groth, en student ved universitetet i Christiania.⁵⁷ I denne katalogen har Asklandsfunnet blitt til nr. 326, men hadde fått tilført nr. D 100 i parentes som referanse til Dedekams håndskrevne katalog. Groth rådførte seg med Oluf Rygh, Norges første professor i nordisk arkeolog ved universitetet i Christiania og bestyrer ved Universitetets Samling af Nordiske Oldsager, i katalogiseringsarbeidet.⁵⁸

I 1880 tok Arendals museum initiativ til å få utført en «arkæologiske Reise» i Nedenes Amt. Leder for direksjonen ved Arendals museum, rektor Caspar Rasmus Knap, kontaktet derfor Universitetets Oldsaksamling.⁵⁹ Direksjonen ønsket å finne en mann som kunne foreta arkeologiske undersøkelser i arendalsområdet samme sommer. Henvendelsen nådde professor Oluf Rygh, som mente dette kunne by på praktiske problemer. «Der er ikke mange hos os, som have de til saadanne Undersøgelser nødvendige Kundskaber og Øvelse i at foretage dem».⁶⁰ Han kunne likevel trygt anbefale adjunkt Th. Winther fra Skien. Rygh kontaktet Winther, som var villig til å påta seg oppgaven, og han ba museet inngå en nærmere avtale.⁶¹ Winther var tidligere ansatt ved Tromsø museum.

Winther foretok sin arkeologiske reise i 1880, og reisen ble betalt av museet i Arendal.⁶² Han dro på befaringer i Grimstad og Arendal. Med lokale medhjelpere utførte han utgravninger på Trålum

og Birketveit i Grimstad. Winther leste eldre opptegetninger som fantes ved museet, og han skaffet seg oversikt over arkeologisamlingen. I sin beretning fylte han inn informasjon som enten ikke tidligere var publisert, eller som var ufullstendig omtalt i Nicolaysens *Norske fornlevninger*. Han skrev en fyldig og informativ utgravningsrapport ut fra datidens standard, der han blant annet ga opplysninger om ulike lag og funnkonsentrasjoner i haugene som ble utgravd. Gjenstandene fra utgravningene ble gitt til Arendals museum.⁶³ Enkelte av disse er av de flotteste og mest spesielle gjenstandene i KUBENS arkeologisamling.

I en av gravhaugene ble det funnet flere skår fra et knust keramikkbeger. Dette funnet vekket ekstra interesse hos Winther. I mangel av noe etablert typenavn karakteriserte han det som en urneoppsats. Funnet var så spesielt at han tok det med til Christiania for å vise det til professor Rygh.⁶⁴ Rygh ba om å få beholde skårene en stund til, slik at han kunne få limt dem sammen og få utarbeidet en tegning av urneoppsatsen. Tanken var at tegningen skulle publiseres i årsberetningen til Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring, og ekstra stas var det at utgravningsrapporten sannsynligvis kunne trykkes i samme utgave. I februar 1881 ble gjenstanden sendt tilbake til Arendal.⁶⁵ Urneoppsatsen var da blitt til «Et tredobbelt Bæger af brændt ler med Fod».⁶⁶ I foreningens årsberetning av 1880 finnes både Winthers rapport og Ryghs tegning.⁶⁷ I dag kalles urneoppsatsen for trippelbeger eller trearmet leirkar. Foreløpig er det funnet tre slike forhistoriske trippelbegre i Norge. En mer utfyllende beskrivelse av trippelbegeret finnes i *Aust-Agder-Arv* 2020.⁶⁸

I løpet av 1880- og 1890-årene ga Rygh og Nicolaysen ved flere anledninger råd til museet i Arendal. Rådene omhandlet gjenstander, katalogisering, rengjøring og konservering av gjenstander, prissetting ved kjøp, om hvordan de skulle forholde seg til utgravninger, om utgravningsmetodikk og om utstilling av oldsakene.⁶⁹ Informasjon gikk også motsatt vei. Gustav Antonio Gjessing, som var rektor

og bestyrer ved museet i Arendal, skrev informative innberetninger om utgravninger i området og om inntømster til museet som ble sendt til miljøet i Oslo.⁷⁰ Gjessing benyttet seg av Ryghs publikasjoner som referanseverk for gjenstander. Ibland lå det med tegninger.

Rygh hadde selv besøkt Arendals museum. I oktober 1892 oversendte han en liste med korrigeringer av opplysninger i museets katalog. Han skriver: «Herved sendes efter løfte nogle berigtigende Bemærkninger til Museets Oldsagskatalog som jeg opptegettede under mit sidste Besøg». Rygh hadde også bemerkninger til utstillingen og plasseringen av Asklandsfunnet. Han foreslo å flytte ni «haandledsringe» av sølv som «tilhøre yngre jernalder og bør vel ikke ligge sammen med Drikkehornene».⁷¹

I 1881 svarte Nicolaysen på en henvendelse fra Gjessing som blant annet omhandlet noen oldsaker museet hadde kjøpt i Tvedestrand.⁷² Deretter tilføyde han, «som svar på Deres øvrige spørsmål», at det var best dersom museet ikke oppmuntret usakkyndige personer til å foreta lignende utgravninger. Utgravninger burde utføres planmessig og av museenes egne utsendinger «som da tillige bør udstrække sig besøg paa stedet til de omliggende bygder for at erhverve de fund der matte henligge paa de forskjellige gaarde.»⁷³ Han var misfornøyd med måten utgravningene i Tvedestrand var blitt utført på. Den som hadde foretatt utgravningene, hadde ikke hatt riktig «forstand» på hvordan slike utgravninger skulle utføres. Nicolaysen presiserer deretter hva som var gjort feil og beskrev for Gjessing hva som i dette tilfellet ville være den riktige metodikken å bruke. Han avsluttet med å understreke at han også i fremtiden gjerne ville gi råd der det måtte være ønskelig.⁷⁴

I 1870-, 1880- og 1890-årene ble det utført mange utgravninger i Agder. Ved siden av Th. Winther, var også arkeologer som Nicolay Nicolaysen, Anders Lorange, Oluf Rygh og Haakon Shetelig ansvarlige for ulike utgravninger både øst og vest i Agder. I utgravningsrapporten fra 1877

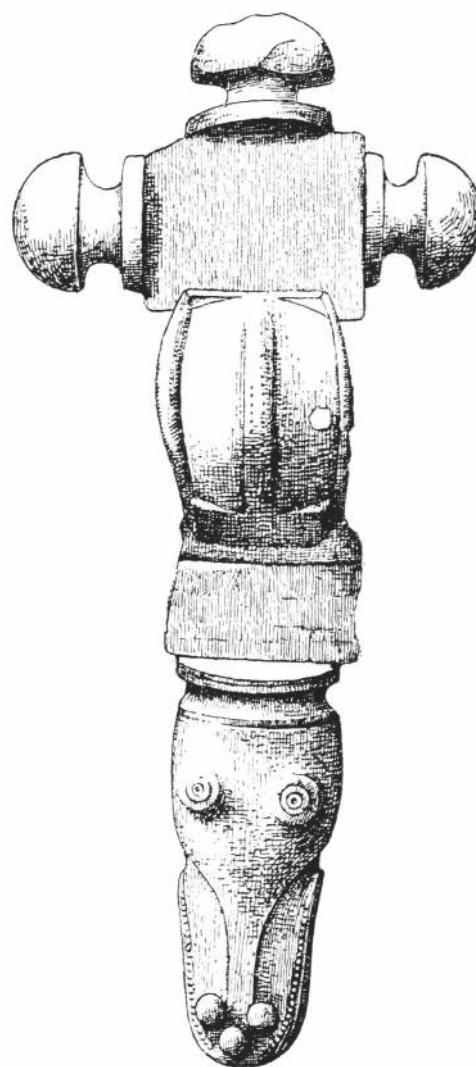
skrev Nicolaysen at han hadde undersøkt hele 69 «begravelser» i Fjære.⁷⁵ Det arkeologiske miljøet i Norge var ikke stort, og samlingen i Arendal tiltrakk seg interesse fra fagmiljøet. Enkelte hadde også studieopphold ved museet. Oldforskeren Lorange besøkte museet i 1873, omtrent samtidig med at han ble ansatt som konservator ved Bergen Museum.⁷⁶ Shetelig, som også var konservator i Bergen, hadde lagt merke til en spenne ved et besøk på museet i Arendal en gang rundt århundreskiftet. Senere kontaktet han museet for å få tatt et foto av gjenstanden som skulle inngå i doktorgradsavhandlingen hans om korsformede spenner.⁷⁷ Dette var forresten en av spennene Dedekam reddet fra gravrøveriet på Mjølhusmoen et halvt århundre tidligere.

Omkring århundreskiftet var det en generell stemning blant arkeologer i Norge for at utgravninger måtte utføres av kompetente personer, og at oldsakene måtte bli sikret i norske museer.⁷⁸ Flere tok til orde for en lovmessig forankring av vern for spesielt viktige kulturminner.⁷⁹ Det var imidlertid uenighet i synet på hvor langt et vern kunne gå når det gjaldt å innskrenke den private eiendomsretten.

Skjebneåret 1905

I 1897 forelå et lovforslag om bevaring av kulturminner. Bakgrunnen for forslaget kom fra museums-miljøet og var utformet av Jørgen Brunchorst og Gabriel Adolf Gustafson, begge ved Bergen Museum, i tillegg til Hans Jacob Aall ved Norsk Folkemuseum.⁸⁰ Sistnevnte var for øvrig født i Arendal og var sønn av tidligere nevnte D.M. Aall, tidligere medlem av styret for museet i Arendal. Vi skal ikke gå videre inn på detaljer i lovforslaget eller debatten som fulgte i kjølvannet av det. Hovedsaken her er lovforslagets bestemmelse om sentralmuseer. Dette fikk nemlig store konsekvenser for museet i Arendal.

I lovforslaget skulle fire «centralmuseer» ha rett til «erhvervelse av mindesmærker og oldsager».⁸¹ Disse fire museene var Bergen Museum, Det kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondheim, Tromsø Museum og Universitetets Oldsaksamling i Kristiania.⁸²

Museets av draktspenne fra Mjølhusmoen i Froland (AAM.C.30426 a), gjengitt i Haakon Sheteligs doktorgradsavhandling 1906, *The cruciform brooches of Norway*.

Brunchorst, Gustafson og Aall anså disse som de eneste med den nødvendige og kyndige antikvariske kompetansen.⁸³ Brunchorst mente det var viktig at museene stod under ledelse av «kyndige menn» som kunne ta vare på gjenstandene, og som kunne bearbeide dem.⁸⁴ I tiden etter Dedekams død i 1861 hadde ikke museet i Arendal bygd opp et vitenskapelig miljø. Der var konservatorstillingen besatt av skolelærere, ikke vitenskapelig personell.⁸⁵

Lovforslaget falt ikke i god jord i Arendal, og bestyrelsen for museet skrev et høringsvar.⁸⁶ De støttet ikke forslaget med utvalgte sentralmuseer og -institusjoner og mente dette virket vilkårlig.

Dersom det var uheldig at funn ble spredd på flere samlinger, burde man heller innskrenke forkjøpsretten til et riksmuseum. Men som de skriver: «i virkeligheten er den videnskabelige forskning neppe i nogen væsentlig grad hindret ved, at ikke alle oldfund foreligger samlede paa et enkelt sted.»⁸⁷ Det trengtes et lovregulert vern, men med hensyn til de arkeologiske gjenstandene som ble tilfeldig funnet, gikk museet inn for et forbud mot salg til privatpersoner. I stedet burde gjenstandene snarest mulig tilbys et av landets offentlige samlinger for innløsning. De skrev:

For særlig Arendals museums vedkommende maa bestyrelsen til slutning fremholde, at den efter det foran anførte betragter stiftelsen som et fuldt berettiget led i landsvirkomheden for fortidsmindernes bevaring, og at den haaber, at det ærede departement for det tilfælde, at lovudkastet forelægges til vedtagelse, dog vil søge den forandring indbragt i samme, at de for tiden bestaaende, af stat og kommune understøttede museer i Stavanger og Arendal maa med hensyn til anmeldelser og forkjøbsret stilles fuldstændig lige med de øvrige i lovudkastet nævnte institutioner.⁸⁸

Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger ble vedtatt 13. juni 1905, da med Stavanger museum som det femte utvalgte museet.⁸⁹ Året ble sånn sett et skjebneår for Arendals museums mulighet for videre arbeid innen det arkeologiske feltet.

I skrivende stund gjelder av Lov om kulturminner av 9. juni 1978 (kulturminneloven). Kort oppsummert er alle faste kulturminner eldre enn 1537 automatisk fredet, samt andre kulturminner som er definert i loven. Det er forbud mot enhver form for inngrep som potensielt kan skade eller påvirke kulturminnene på måter som omfattes av lovverket. Det er også meldeplikt ved funn av gjenstander.⁹⁰ Alle gjenstander som er eldre enn reformasjonen, altså eldre enn 1537, mynter eldre enn 1650, skipsfunn og gjenstander fra båter eldre enn 100 år, samt samiske løse kulturminner eldre enn 1917, er

innleveringspliktige.⁹¹ Dersom det ikke lenger er mulig å finne ut om noen eier gjenstanden, blir den statens eie. Også for private eiere og finnere gjelder lovens forbud mot å skade eller endre arkeologiske gjenstander.⁹² Riksantikvaren har utarbeidet retningslinjer for søk med metalldetektor.⁹³ I skrivende stund utarbeides et forslag til ny kulturmiljølov som skal erstatte kulturminneloven.

Grunnloven legger bestemmelser for at lover i Norge ikke kan ha tilbakevirkende kraft. Gjenstandene som allerede var kommet inn til museet i Arendal i 1905, kunne dermed forbli i museets eie.⁹⁴ I 1929–1930 økte den arkeologiske samlingen ved Arendals museum med 27 nummer. Av disse 27 var 26 mottatt fra privatsamleren Ivar Weierholt.⁹⁵ Han ga også gjenstander til museet i 1935, men deler av disse ble innlemmet i Universitetets Oldsaksamlings samling året etter.⁹⁶ Det er fortsatt slik at dersom det finnes en kjent eier til en arkeologisk gjenstand som ble funnet av privatpersoner før 1905, kan gjenstanden forbli i privat eie.⁹⁷ I 2014 mottok KUBEN det hittil siste tilskuddet til arkeologisamlingen. En gullring fra romertiden ble gitt til museet i gave av daværende eier. Den hadde vært i familiens eie i generasjoner, og det kunne dokumenteres at ringen var funnet før 1905.⁹⁸

Gjenstand for diskusjon

Kunnskap som er overlevert i gamle beretninger og notater, er fortsatt viktig for dagens arkeologer. Den røysa som Dedekam undersøkte på Store Torungen i 1843, ble senere beskrevet av Th. Winther i hans rapport fra sin arkeologiske reise til Nedenes amt.⁹⁹ Via Winthers beretning har røysa funnet veien til dagens digitale kulturminnedatabase Askeladden. I 2014 utførte arkeologer kontrollregistrering på øya.¹⁰⁰ Det ble registrert seks røyser på Store Torungen, hvorav to ble betegnet som sikre gravrøyser. Bautasteinen Dedekam observerte, ble ikke gjenfunnet, og arkeologene skriver: «Det er uvisst om den røysa litteraturen omtaler, og som ble utgravd i 1843, er en av dem som er registrert [...]»

Fra utstillingen «Livstegn». En reflekterende glassplate gjør det mulig å spinne spøkelsesaktige streker rundt en fysisk gjenstand i monter. I sentrum av tegningen skimtes en dobbeltknapp fra bronsealderen (AAM.C.30566 b). Foto: Gerg Corrigan/KUBEN.

I museets tidligste fase var den arkeologiske satsingen i Arendal i stor grad knyttet til Dedekams interesse og aktivitet. Dedekam hadde i sin tid utført arkeologiske undersøkelser selv, og det var han som førte museets lister og kataloger. En ny fase i den arkeologiske interessen kan spores i 1880 og 1890-årene, men da benyttet museet seg i større grad av bistand og råd fra eksterne, vitenskapelige miljøer. Loven om kulturminner fra 1905 endret museets videre muligheter.

I Norge kan det være langt mellom arkeologiske museer og visningssteder med forhistoriske gjenstander. Arkeologisamlingen etter Arendals museum gir KUBEN mulighet til å ha en forutsigbarhet i fremvisningen av arkeologiske gjenstander. Samlingen er ikke stor, men den er såpass variert at den gir et godt utgangspunkt for formidling av

steinalder, bronsealder og jernalder. Den danner grunnlaget for museets siste basisutstilling om forhistorien i Agder: «Livstegn», som åpnet i 2022.

I «Livstegn» kan du blant annet se trippelbegeret, eller urneoppsatsen, som Th. Winther fant på Trålum. Du kan også se gjenstandene Dedekam fant på Frolands kirkegård. Riktignok har «stemmegaffelen» fra dette funnet blitt til en glotang. I avdelingen for steinalder kan du blant annet se en flintøks og liten hjerteformet pilspiss fra Weierholts private samling.

De ni gjenstandene som Dedekam kjøpte til museet fra Askland i Froland, betegnes i dag som åtte armringer og en snodd halsring. De utgjør et edelmetalldepot – et såkalt skattefunn. Dette funnet kan også sees i «Livstegn». I tråd med Ryghs anmodninger er de plassert i utstillingens del om yngre jernalder, nærmere bestemt vikingtid.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

KUBEN, *Aust-Agder museum og arkiv*
PA-2065: Aust-Agder-Museet, D02
Korrespondanse 1832–1996
PA-1435: Samling av personalia
Gjenstandsopplysninger, jernskap tilknyttet
museets kortkataloger.

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo
Topografisk arkiv, 1811–1994
Oldsaksamlingens arkiv, Lov om
fortidsminner

Trykte kilder og litteratur

*Arendals museum. Beretninger om
virksomheten 1929–30.* Arendal 1931.

Fagerland, Tor Einar 2023: Bakteppet.
Behovet for å sikre egen identitet gjennom
kulturminnelovgivningen. I Kahn, Michael
Høiskar *Lærebok i kulturminnerett*.
Fagbokforlaget, Bergen. 2. utg., s. 131–137.

Eldorhagen, Marianne 2014: Ta den
ring og la den vandre – romertidsring
vender hjem. *Aust-Agder-Arv*, s. 153–157.

Eldorhagen, Marianne 2020:
Trippelbegeret fra Trålum. *Aust-Agder-
Arv*, s. 139–145.

Hamran, Ulf 1994: 125 år siden Hans
Aall ble født i Arendal. *Agderposten* 14.
november 1994.

Kahn, Michael Høiskar 2023: *Lærebok i
kulturminnerett*. Fagbokforlaget, Bergen.
2. utg.

Kulturminneloven. Lov 9 juni 1978 nr. 50 om
kulturminner. *Norges lover 1687–2014*. Det
juridiske fakultet, Universitetet i Oslo 2015.

*Katalog over Arendals skoles offentlige
musæums oldsagsamling*. [Utarbeidet av
Peter Groth] Arendal 1882 [årstall 1883 på
omslaget].

Nicolaysen, Nicolay 1866: *Norske
fornlevninger: en opplysende fortegnelse
over Norges fortidslevninger, ældre enn
reformationen og henførte til hver sit sted*.
Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers
Bevaring. Kristiania.

Nicolaysen, Nicolay 1878: Udgravninger i
Fjære 1877. *Aarsberetning for Foreningen
til Norske Fortidsmindesmerkens bevaring*.
Kristiania.

Olsrud, Janne Werner 2012:
*Gjenstandskategorier som historieforteller
– et perspektiv på et museums
historie: Kristiansand museum*.
Mastergradsavhandling i museologi,
Universitetet i Oslo.

Omland, Atle 2010: *Stewards and
Stakeholders of the Archaeological Record:
Archaeologists, Folklore and Burial Mounds in
Agder, Southern Norway*. BAR International
Series 2153.

Shetelig, Haakon 1906: The cruciform
brooches of Norway. *Bergens Museums
Aarbog 1906. No 8*.

Skjelsvik, Elisabeth 1965: Katalog over Aust-
Agder-Museets – tidligere Arendals Museum
– samling av oldsaker. C. 30250–30573.
Årbok Universitetets Oldsaksamling, 1962, s.
178–282.

Smith, Axel 1860: *Om Arendals Skoles
offentlige Bibliothek og Museum*.
*Indbydelsesskrift ved Arendals middels- og
Realskole i Juni og Juli 1860*. T. D. Hjorthøya
Bogtrykkeri, Arendal.

Svestad, Asgeir 1995: *Oldsakenes orden. Om
tilkomsten av arkeologi*. Universitetsforlaget,
Oslo.

Trøim, Isa 1999: Arkeologisk forskning
og det lovregulerte fornminnevernet. En
studie av fornminnevernets utvikling i
perioden 1905–1978, *Varia 49*, Universitetets
Oldsaksamling.

Ugland, Albert 1960: Ivar Weierholt. *Aust-
Agder-Arv*, s. 5–8.

Vadum, Kristoffer 2021: Faglige nettverk og
agenter i distriktene. Diplomsamlingen ved
museet i Arendal 1832–1870. *Aust-Agder-Arv*,
s. 163–189.

Vadum, Kristoffer 2022: Gjensyn med en
glemt museumssatsning. De naturhistoriske
samlingene ved museet i Arendal. *Aust-
Agder-Arv*, s. 114–143.

Vestlandske Tidende årg. 1849 og 1873.

Winther, Th. 1881: Undersøkelser i
Nedenæs amt i 1880. *Foreningen til
Norske Fortidsmindesmerkens bevaring*.
Aarsberetning for 1880, s. 88–112.

Nettressurser

Askeladden, Riksantikvaren. <https://www.kulturminnesok.no/>

Privat bruk av metallsøker, Riksantikvaren.
[https://www.riksantikvaren.no/veileder/
privat-bruk-av-metallsoker/](https://www.riksantikvaren.no/veileder/privat-bruk-av-metallsoker/)

Noter

- 1 KUBEN har også mynter, skinnbrev,
marinarkeologiske gjenstander og
svenske og danske arkeologiske
gjenstander. Disse er skilt ut i andre
delsamlinger.
- 2 Norges arktiske universitetsmuseum i
Tromsø, Universitetsmuseet i Bergen,
Kulturhistorisk museum i Oslo,
Vitenskapsmuseet i Trondheim og
Arkeologisk museum i Stavanger.
- 3 Vadum 2021, s. 172.
- 4 Vadum 2021, s. 176–177.
- 5 AAM.C.30275.
- 6 AAM.C.30309 a–b.
- 7 AAM.C.30365.

- 8 KUBEN, gjenstandsopplysninger, mappe
merket arkeologi: Brev fra Zimmermann
til Dedekam 12. feb. 1846.
- 9 AAM.C.30511 a–l.
- 10 Se omtalte brev fra Zimmermann til
Dedekam av 12. feb. 1846.
- 11 KUBEN, PA-2065: Brev fra A.E. Petterson
til museet i Arendal 21. nov. 1887.
- 12 For Norges del, fra Hedmark, Oppland,
Telemark, Buskerud, Vestfold, Trøndelag,
Hordaland og Rogaland.
- 13 *Katalog over Arendals skoles offentlige
musæums oldsagsamling* fra 1883,
AAM.C.30258/A.211 og AAM.C.30259/A318.
- 14 Ibid. AAM.C.30264 a–f/A.305–09 og
AAM.C.30265/ A.324.

- 15 Ibid. A.325. I ny-katalogiseringen fra
1960/61 er ikke disse gjenstandene
inkludert i samlingen. Se Skjelsvik 1965.
- 16 Olsrud 2012, s. 33–35, 37.
- 17 Ugland 1960.
- 18 KUBEN, PA-1435, boks 461, Ivar Weierholt:
Katalog over Hørdalens museum.
- 19 Som ovenfor: Katalog over min
oldsamling, Hørdalen den 17de mars
1901.
- 20 KUBEN, PA-1435, boks 89, Morten Smith
Dedekam: Antikvariske og historiske
Notiser 1837, hefte 1, s. 3 (AA 149 a).
- 21 Ibid.
- 22 AAM.C.30423 a–c, tilsvarer nr. 235–37 i
Katalog over Arendals skoles offentlige

- musæums oldsagsamling* 1883.
- 23 KUBEN, PA-2065: kladd til brev fra Dedekam til direksjonen av Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 16. feb. 1857.
 - 24 KUBEN, PA-1435, boks 89, Morten Smith Dedekam: Antiquariske og Historiske Noticer 1838, hefte 2, s.1 (AA 149 b).
 - 25 Ibid.
 - 26 KUBEN, PA-1435, boks 90, Morten Smith Dedekam: Historiske notitser, s. 37 (AA 150). Dedekam skiver i notatet at han tror gravsteinen er eldre enn antatt, og at han anmodet prost Fredriksen om å få den gravd opp og undersøkt nøyere.
 - 27 KUBEN, PA-1435, boks 89, Morten Smith Dedekam: Antiquariske og Historiske Noticer 1842, hefte 3, s. 16–17 (AA 149 c); boks 90, Historiske notitser, s. 41 (AA 150).
 - 28 KUBEN, PA-1435, boks 89, Morten Smith Dedekam: Antiquariske og Historiske Noticer, hefte 2, s. 3 (AA 149 a).
 - 29 Svestad 1995, s. 182–185.
 - 30 Omland 2010, s. 31.
 - 31 KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi: Anvisning til paa den letteste og nøiagtigste Maade at undersøge gamle Gravhøie; Omland 2010, s. 81.
 - 32 Trøim 1999, s. 35.
 - 33 Trøim 1999, s. 34.
 - 34 Omland 2010, s. 66.
 - 35 KUBEN, PA-1435, boks 90, Morten Smith Dedekam: Historiske notitser, s. 43b (AA 150); *Vestlandske Tidende* 23. okt. 1849.
 - 36 Ibid.
 - 37 Ibid.
 - 38 Omland 2010, s. 66.
 - 39 Ibid.
 - 40 AAM.C.30527 a–i/ A.326 i *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* 1883.
 - 41 KUBEN, PA-1435, boks 90, Morten Smith Dedekam: Historiske notitser, s. 44 (AA 150).
 - 42 Ibid. Dedekam refererte i sine notiser til *Annal for Nordisk Oldkyndighed* for årene 1842–43.
 - 43 Fagerland 2023.
 - 44 Trøim 1999, s. 29.
 - 45 KUBEN, PA-2065: Brev fra Nicolaysen til museumsstyret 18. des. 1856.
 - 46 Se Vadum 2021.
 - 47 KUBEN, PA-1435, boks 90, Morten Smith Dedekam: Historiske notitser, s. 40 (AA 150).
 - 48 KUBEN, PA-2065: Kladd til brev fra Morten til direksjonen av Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring av 16. feb. 1857.
 - 49 KUBEN, PA-2065: Brev fra Nicolaysen til Dedekam 10. nov. 1857.
 - 50 KUBEN, PA-2065: Brev fra Nicolaysen til Arendals museum 13. okt. 1866.
 - 51 Smith 1860, s. 95 fotnote.
 - 52 Nicolaysen 1866, s. 242.
 - 53 Nicolaysen 1866, s. 242, her henviser Nicolaysen til Ole Worms *Monumenta danica* fra 1643.
 - 54 Svestad 1995, s. 182.
 - 55 Hamran 1994. KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket C.30331–30350: brev fra Oluf Rygh 3. feb. 1881 oppgir at D. M. Aall har levert en steinøks som tidligere var i Arendals museums besittelse.
 - 56 Vadum 2022, s. 125.
 - 57 *Katalog over Arendals skoles offentlige musæums oldsagsamling* 1883.
 - 58 KUBEN, PA-2065: Brev fra Groth til Gjessing 25. nov. 1881.
 - 59 KUBEN, PA-2065: Brev av 20. mars 1880 fra Rygh til C. R. Knap.
 - 60 Ibid.
 - 61 KUBEN, PA-2065: Brev fra Rygh til C. R. Knap av 27.april 1880.
 - 62 Winther 1881, s. 88.
 - 63 AAM.C.30487 a–b til AAM.C.30491 a–p.
 - 64 KUBEN, PA-2065: Brev fra Winther til Arendals museum 29. des. 1880.
 - 65 KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket C.30331–30350: Brev fra Rygh til Arendals museum 3. feb. 1881.
 - 66 Ibid.
 - 67 Winther 1881, pl. IV no. 21.
 - 68 Eldorhagen 2020.
 - 69 KUBEN, PA-2065: Brev fra Groth til Gjessing 25. nov. 1881 og 16. sept. 1882. KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi: brev fra Nicolaysen til Gjessing 10. okt. 1894; brev fra Rygh til Gjessing 14. okt. 1892. Samme sted, mappe merket C. 30331–30500: brev fra Rygh til Gjessing 9. sept. 1884 og 15. okt. 1895.
 - 70 Kulturhistorisk museum, Topografisk arkiv 1811–1994, Fjære/Birketvedt/ Trålum: brev fra Gjessing til Rygh 1. nov. 1892; samt Østre Moland/Voie: brev fra Gjesing til Rygh 1. okt. 1895 og 16. okt. 1895. Se også KUBEN, PA-2065: brev fra Nicolaysen til Gjessing av 16. sept. 1881.
 - 71 KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi: brev fra Rygh til Gjessing 14. okt. 1892.
 - 72 KUBEN, PA-2065: brev fra Nicolaysen til Gjessing av 16. sept. 1881; AAM.C.30313–30320.
 - 73 Ibid.
 - 74 Ibid. Nicolaysen gir også svar på det som kan virke som et spørsmål om gjenstandenes «ordning» i museet.
 - 75 Nicolaysen 1878.
 - 76 *Vestlandske tidende* 29. mai 1873.
 - 77 KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi: Brev fra Shetelig til Arendals museum 2. feb. 1905. Se Shetelig 1906, fig. 46.
 - 78 Trøim 1999.
 - 79 Fagerland 2023, s. 132.
 - 80 Trøim 1999, s. 36. Brunchorst var også stortingsrepresentant. Gustafson fikk jobb ved Oldsaksamlingen etter Oluf Rygh i 1900. Gustafson ga råd til Arendals museum gjennom brev i 1903–04. I 1904 ledet han utgravningen av Oseberghaugen.
 - 81 Trøim 1999, s. 37.
 - 82 Se Trøim 1999, s. 36–40 for mer utfyllende beskrivelse.
 - 83 Trøim 1999, s. 37.
 - 84 Trøim 1999, s. 37.
 - 85 Vadum 2022, s. 121–122.
 - 86 Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Oldsaksamlingens arkiv, Lov om fortidsminner: Uttalelse – Forslag av 1897 til lov om fortidsminders bevaring.
 - 87 Ibid.
 - 88 Ibid.
 - 89 I 1904 var Lov om forbud mot utførsel av løse fortidslevninger blitt vedtatt i Stortinget. Riksantikvarstillingen ble opprettet i 1912. I 1920 kom bygningsfredningsloven.
 - 90 Kulturminneloven § 13 annet ledd.
 - 91 Kulturminneloven § 12 og 13.
 - 92 Kahn 2023, s. 277, Kulturminneloven §13 første ledd.
 - 93 Privat bruk av metallsøker – Riksantikvaren, <https://www.riksantikvaren.no/veileder/privat-bruk-av-metallsoker/> (4.9.2023)
 - 94 I de første tiårene etter loven ble vedtatt var det praksis at museet i Arendal fikk beholde gjenstander som ikke var av vesentlig interesse for Oldsaksamlingen. Dette var blant annet årsaken til at Weierholts samling delvis ble gitt til Arendal og delvis til Oldsaksamlingen i 1935. Se KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi, brev fra Albert Ugland til A.W. Brøgger 13. jan. 1936 og brev fra Brøgger til Ugland 31. jan. 1936.
 - 95 *Arendals museum, beretning om virksomheten* 1929–30, s. 4.
 - 96 KUBEN, gjenstandssopplysninger, mappe merket arkeologi: brev fra Ugland til Brøgger 13. januar 1936. Gjenstander som var funnet etter 1905 skulle til landsdelsmuseet iht. Kulturminneloven som var vedtatt i 1905. Oldsaksamlingen og Arendals museum fulgte i tiårene etterpå en praksis med vurdering av gjenstandene.
 - 97 Kahn 2023, s. 276–277.
 - 98 Eldorhagen 2014.
 - 99 Winther 1881, s. 88.
 - 100 Askeladden ID 61683, <https://www.kulturminnesok.no/> (4.9.2023)